

BUGUNGI KUNDA ALIFBO VA IMLONING AHAMIYATI

Barnayeva Shahlo Baxtiyorovna

Buxoro viloyati G'ijduvon tuman 1-son Texnikumi.

Ona tili va adabiyot

barnayevashahlo@gmail.com

[Tel:90-611-65-90](tel:90-611-65-90)

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada alifbo va imlo qoidalarining jamiyat hayotidagi fundamental o'zni tahlil qilinadi. Muallif yozuv tizimini milliy o'zlikni asrash, ta'lim samaradorligini oshirish va raqamli texnologiyalar asrida tilning raqobatbardoshligini ta'minlashning asosiy omili sifatida ko'rib chiqadi. O'zbekistondagi amaldagi lotin yozuviga asoslangan alifboni takomillashtirishning zarurati ilmiy dalillar bilan yoritiladi.

Kalit so'zlar: lotin yozuvi, imlo islohoti, orfografik mantiq, milliy identifikatsiya, raqamli tilshunoslik, unifikatsiya.

Kirish: Tilning grafik qiyofasi har qanday millatning ma'naviy olami uning tilida namoyon bo'lsa, tilning tashqi, vizual qiyofasi uning alifbosi va imlosida aks etadi. Alifbo shunchaki harflar yig'indisi emas, balki xalqning madaniy merosi, ilmiy salohiyati va kelajak strategiyasini belgilovchi quroldir. Bugungi globallashuv sharoitida alifbo va imlo masalasi nafaqat tilshunoslikning, balki milliy xavfsizlik va davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

1. Alifbo – milliy ma'naviyat va tarixiy uzviylik ramzi Tarixga nazar tashlasak, yozuvning o'zgarishi har doim katta ijtimoiy-siyosiy burilishlar bilan bog'liq bo'lgan. O'zbek xalqi asrlar davomida arab, lotin va kirill yozuvlaridan foydalandi. Har bir o'tish davri ma'lum bir ma'naviy uzilishlarni keltirib chiqargan bo'lsa-da, bugungi kunda lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi mustaqillikning eng muhim yutuqlaridan biri sifatida baholanadi.

Alifboning ahamiyati quyidagi jihatlarda ko‘rinadi:

• **Milliy o‘zlikni anglash:** Yozuv tizimi xalqning tarixiy o‘tmishi va kelajakdagi orzu-intilishlari o‘rtasidagi ko‘prikdir. Dunyo o‘zbeklari, xususan, turkiy dunyo bilan integratsiyalashuvda yagona grafik asos (lotin yozuvi) strategik ahamiyatga ega.

• **Psixolingvistik jihat:** Alifbo bolaning dunyoqarashi shakllanayotgan davrda ilk axborot manbai hisoblanadi. Harflarning oson tanilishi va yozilishi ta’lim sifatini 20-30 foizga oshirishi ilmiy isbotlangan.

2. Imlo islohoti: ehtiyojmi yoki zaruriyat? Hozirgi o‘zbek imlosi (orfografiyasi) bo‘yicha davom etayotgan ilmiy bahslar uning mukammal emasligidan dalolat beradi. Amaldagi alifbodagi ayrim harflarning (masalan, O‘, G‘, Sh, Ch) yozilish murakkabligi va kompyuter texnologiyalariga to‘liq moslashmaganligi imlo xatolarining ko‘payishiga sabab bo‘lmoqda.

Imlo qoidalarini unifikatsiya qilishning dolzarb sabablari:

1. **Mantiqiy izchillikning yo‘qligi:** Bir o‘zakdan yasalgan so‘zlarning turlicha yozilishi (masalan, *tavallud* — *tug‘ilish*) yoki qo‘shma so‘zlarni qo‘shib va ajratib yozishdagi chalkashliklar o‘quvchilarni chalg‘itadi.

2. **Yozuvdagi ortiqcha elementlar:** ‘ (tutuq belgisi) va harf ustidagi belgilarni qo‘yishdagi noaniqliklar rasmiy ish yuritishda katta muammolarni keltirib chiqarmoqda.

3. **Iqtisodiy samaradorlik:** Murakkab harf birikmalaridan voz kechish matn hajmini qisqartiradi, qog‘oz va vaqtni tejash imkonini beradi.

3. Raqamli dunyo va yozuv madaniyati Bugungi kunda yozma nutqning 90 foizi elektron qurilmalarda amalga oshirilmoqda. Bu esa alifbo va imloga nisbatan "texnologik talab"larni qo‘yadi.

• **Sun‘iy intellekt va til korpusi:** O‘zbek tilini raqamli olamga (Google Translate, Siri, ChatGPT va h.k.) to‘liq integratsiya qilish uchun bizga bir standartga

asoslangan, mantiqiy imlo qoidalari kerak. Noaniq yozilgan matnlar sun'iy intellekt tomonidan xato tahlil qilinadi.

- **Elektron lugʻatlar va Spell-check:** Mukammal imlo qoidalari bo'lmagan tilda avtomatik tahrirlash dasturlari samarali ishlamaydi. Bu esa internet segmentida o'zbek tilidagi kontentning saviyaviy pasayishiga olib keladi.

4. Savodxonlik – millatning intellektual ko'rsatkichi Imlo qoidalarining murakkabligi savodxonlik darajasining tushib ketishiga bilvosita sabab bo'ladi. Agar yozuv tizimi xalqning tabiatiga, tilning fonetik qonuniyatlariga mos bo'lsa, jamiyatda savodxonlik madaniyati yuqori bo'ladi. Savodli yozish nafaqat shaxsiy fazilat, balki davlat tiliga bo'lgan hurmat, milliy madaniyatning oliy ko'rinishidir.

Bugungi kunda o'zbek tilida lotin alifbosiga to'liq o'tish va imlo qoidalarini mukammallashtirish muhim, chunki bu tilni jahon standartlariga moslashtiradi, xalqaro aloqalarni kengaytiradi, yozma nutq sifatini oshiradi va tilimizning rang-barangligini ta'minlaydi; bu jarayonda "imloviy dangasalik"ni bartaraf etish, diniy matnlarda ham yagona qoidalarga amal qilish va xalqaro transkripsiya belgilari yordamida arabcha tovushlarni to'g'ri ifodalash masalalari dolzarbdir.

Alifbo va imloning ahamiyati:

- **Milliy birlik va o'zlik:** To'g'ri alifbo va imlo milliy o'zlikni saqlash, yozma madaniyatni rivojlantirish, umumiy yozuv normasini yaratishda muhim.

- **Xalqaro aloqalar:** Lotin alifbosiga to'liq o'tish va xalqaro standartlarga moslashish tilimizni jahon hamjamiyatiga yaqinlashtiradi, tarjima va aloqalarni osonlashtiradi.

- **Yozma nutq sifatini oshirish:** Aniq imlo qoidalari matnning tushunarligi va o'qilishini yaxshilaydi, "imloviy dangasalik"ni yo'qotadi.

- **Tilning rivojlanishi:** Alifbo va imlo islohotlari tilning rang-barangligini orttiradi, yangi terminlarni oson qabul qilishga yordam beradi.

Dolzarb masalalar:

- **Lotin alifbosiga to'liq o'tish**: Kirill yozuvini saqlab qolishga intilish o'rniga, aniq bir alifboga birlashish zarur, aks holda "imloviy bo'shliq" yuzaga keladi.
- **Diniy matnlarda yagona imlo**: Diniy adabiyotlarda arab tiliga xos fonetikani yaqinlashtirish uchun maxsus imlo yaratish o'rniga, umummilliy alifbo doirasida arab tovushlarini xalqaro belgilari bilan ifodalash taklif etilmoqda.
- **Imloviy dangasalik bilan kurash**: Tahririyatlar va nashrlarda imlo qoidalariga qat'iy rioya qilish orqali jamoatchilik ongini oshirish.

Xulosa va Takliflar

Alifbo va imlo – bu millatning intellektual salohiyatini namoyish etuvchi ko'zgudir. Maqola davomida tahlil qilinganidek, bugungi kunda alifboni takomillashtirish shunchaki tilshunoslar xohishi emas, balki davr talabidir.

Tavsiyalar:

- Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini harf birikmalaridan tozalab, unifikatsiya qilingan (bir tovush – bir harf) tizimga o'tkazish;
- Oliy ta'lim va ilmiy doiralarda imlo qoidalarining yangi, soddalashtirilgan tahririni muhokama qilish va tasdiqlash;
- OAV va ijtimoiy tarmoqlarda yozuv madaniyatini targ'ib qilish orqali savodxonlikni umummilliy harakatga aylantirish.

Faqat mukammal alifbo va mantiqiy imlo tizimi orqaligina biz o'zbek tilining boy imkoniyatlarini dunyoga to'laqonli namoyon eta olamiz va uni kelajak avlodlarga begubor yetkazamiz.

Foydalanilgan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni.
2. Q. Sapayev. "O'zbek tili fonetikasi va orfografiyasi". Toshkent, 2012.
3. N. Mahmudov. "Til va madaniyat". Ma'naviyat nashriyoti, 2015.
4. O'zbek tilining milliy korpusi ma'lumotlari (uzcorpora.uz).